

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, télvére 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Helyzetünkhöz.

— A konvent után. —

A ref. egyetemes konvent debreczeni működését és végzéseit ujjolag szemle alá vonni nem céltelom, a részletekről e lap olvasói bőven értesültek. Néhány gondolat elmondására szoritkozom, melyek helyzetünkre való tekintetből fakadtak föl lelkeben. egy pár tárgy az, melyről elmondom nézetemet, ha szinte sokak előtt nemtetszésnek lesz is szülője. Lássunk más oldalról is.

Látva a nemes tüzet, mely szertesztét protestáns körökben fellobogott a miniszteri „pontozatok“ világgá tételekor; látva a konventnek csaknem egyhangu védekező és tiltakozó álláspontját, eszembe jött 300 éves multunk gyászos ujjmutatásokkal rajzolt képe, felkiálték magamban: hát immár örökös oppositóra vagyunk kárhozattva? hát nincs kormány, még az önvérünkéből kikerült sem, melyhez bizalommal és reménnyel fordulhatván sorsunk a harc, az ellenállás sodrából a felülről támogatás, ápoltság békés medrébe tereltetve, — jobbra forduljon? Miért kellett a protestántizmus minden őr-tűz-helyén, a gyűléseken, sőt a tábor központján, a konventen is, ellenállási mozgalmat fejteni ki, mintegy harcra kész homlok-állást foglalni? — Szám-talanszor volt már ez így, s a mint látszik a jelekből, fog még ezután is lenni . . . csak aztán ugy ne lenne, hogy míg a konsulok szót váltanak, „Saguntum perit.“ Sajnos először az, hogy fenn, a kormányon nem akarták ismerni a magyar protestánsok jogérzetét s a felügyelés kényes kérdését így és most hozták előtérbe. Sajnos másodszor, hogy a protestánsok élén állók előleg tudomást nem szerettek a legbizalmasabb uton a felől, vajjon minő igazi szándék, valódi cél vezérli a kormányt a felügyelet szabályozni akarásában. Talán előretudásával annak, hogy kellő felvilágosítás — adás és biztosítás nélkül vihar támad, lehetővé vált vala más-kép folytatni le a miniszteri kezdeményt. Most,

féllő, a protestántizmus szivében talán helyrehozhatlanul leromboltatott az odaadó rokonszeny azon magas alakhoz, aki iránt nem kellett volna minden reményt feladni s aki, ha támogattatik 3 millió szabad sziv által, jövőre, okvetlen másképp intéz-kedhetik, mint küllömben. — Kimerült-e már egész fenékgig a bizalom drága edénye? Meg lett-e kísértve bizalmas deputatiók vagy baráti körből kerülő egyesek és szivélyes levelek esatornáján a megnyugtató útja, a biztosítás reménye? Finomabban, gyöngédebben, lélektanilag kellett volna eljárni, mint tevénk. Könnyen megeshetik, hogy épen ami egyhangu panaszunk és ellenzékeskedésünk hulláma fogja eltaszítani tőlünk azt, a ki felénk vonzatva és hozatva, bevezethette volna egyházunk bárkáját a csendesebb kikötőbe. Azt szokták a jog paizsára állónak dörögni fülébe a mélyebben látók: nem quid juris, hanem quid consilii! Követte-e a protestántizmus, és épen konventünk is ez intést? Kérdezte-e: quid utilitatis?

A hazai protestántizmus 3 százados dicsősége, elvitázhatlanul jogaiért való küzdésében s azok megtartásában áll; de anyagi és evangyeliomi céljainkat arányosan nem mozdította az elő. A jogok küzdelmében kicsikartuk a kormányok kezéből azok elismerését, tisztelését, de nem csikarhattuk ki a pártoló jóakaratot és áldozó rokonszenvet. A régi igen tanuságos kort mellözve, elég legújabb példákra utalni, a pártensi küzdelemből ép oly szegényen jöttünk ki, mint fogunk kivergődni a mostani jgharczból . . . a szegénység folyvást kísértő árnya lesz dicsőségünknek. Egyetlen egy anyagi javítási kérdés meg nem oldatott; sem az 1848-iki vallásegynélőség s ebből folyó kedvezményeké, sem az Apafi alapítványé, sem az országos közalapítványok kulturális célokra fordítása a várakozás szerint, meg nem kezdetett. Ilyeneket kormány kezdeményezhet, ellenzék nem old meg, kormány pedig támogatók és nem ellenállók segélyével dolgozhatik céljára.

A jogi harczok hitfellendülést, evangyéliomért égő belső lelkesedést szinte nem eredményeztek. Hol mutatkoznak ilyféle gyümölcsök? a templomok nem látogatottabbak, a hit alkotásai: szeretet művekben, missiókban, egyházi irodalom emelkedésében, a pietismusig emelkedő buzgalomban, nem követték a küljogok diadalra jutását. Tehát belsőleg szellemileg sem lettünk gazdagabbak. — A valódi egyházi célért, Istenért vívott küzdelmeket mindenkör követni szokták az egyházi élet emelkedését jelző mozzanatok „Krisztusért és koronájáért“ küzdeni, ez a presbyteriánizmus jelszava, s ha siker és áldás kíséri az ily tusát, Krisztus egyházának kell dicsőbbé lenni általa. Ha nem ilyen következménye áll be autonomikus tusáinknak, akkor ismét ott leszünk, a hol voltunk, a pusztta jognál, lesz építhetésre szabadságunk, de eszközünk ahhoz, u. m. anyag és szellem, vagyon és hitlángja, minél kevesebb és fogyatékosabb marad.

Kik ujongtak örömeinkben a protestáns határozatoknak és erélyes felfakadásoknak? vegyes chórusa a kormányon nem levőknek, — de hol a biztosíték, ha mi ezekhez fűzzük sorsunkat, hogy ha ezek valamikor kormányra jutnak, nem fogják azt mondani nekünk: a néger megtette kötelességét (minket felsegített a pólczra), a néger elmehet. Ma még a nagyhatalmak is tartanak az elszigeteltségtől, érdek- és szövetség társakat keresnek. Magyar protestantizmus, ki, kik és hol van a te segítő és szövetséges társad? A hatalom? annak opponálsz, mint az véredben van 300 év óta. A nagybirtokos hitrokonok? azok kevesen vannak, s tisztelet a kevés kivételeknek, lelki céljaidra nem hoznak fejedelmi ajándékokat A nép? Ez ma a legdöntőbb erőforrás, ah! de itt, egyfelől a kimerülésig jutott szegénység és nyomor, másfelől legtöbb erőnek nem egyházi célokra felhasználtatása ellensúlyozzák a segíthetést. Honnan vár segílyt, felemeltetést izolált protestántizmusunk? ez szomorú kérdés, vajh ki ad édes és vigasztaló feleletet?! A majoritás tüzenél nem mi melegsünk, mert nem is mi rakjuk, a ki rakja, az követelhet helyet ott, de a ki oltja, bontja, magának is tulajdonítsa, ha hülés, hidegedés szögletébe szoríttatik.

De a konvent a közoktatás és köznevelés szervezetére is készített szabályokat. Szép munka, szép kezdemény. Iskola! te vagy az a drága kincs, mely éke, támasza, vára valál az egyháznak, melyre áldoztuk századok óta mondhatni mindenünket. Mikor az állam nem gondolt az iskolákkal, a felekezetek kezére bizván az oktatás kezelését, teljesen

indokolt volt minden iskolát tartani, s azokra mindent áldozni. Így aztán oly édes teherré nőtt az egyház vállán az iskola, hogy ma holnap összenyom bennünket. Ma már változtak a hazai viszonyok, az állam kezébe vette a kultura ügyét, versenytársunk akadt: futni akarunk vele? sőt versenyezni? Ez új tér, új pálya, vigyázzunk, kerekünk le ne törjék. Szép az a nemes verseny, de hol reá az anyagi erő? bármily szegény is jelenleg a magyar állam, a magyar ref. egyház még sem fogja kibírni önerején a futást annyi teherrel, mint mit eddig hordozott, egyszerűleg azért sem, mert az állam a kálvinista polgárok adójából is alapítja iskoláit, segíli a kulturális közintézeteket, mi is ugyan azon polgárokhoz fordulunk, s így hívünk kétfelé adózik ugyanazon célra; kérdés meddig bírja el azt?

Óriás szükséglettel és igényekkel áll elő a kor az iskolák iránt, ime már néhol párhuzamos osztály is kell, s egy gymnázium helyett, pedig ezt is nehezen bírjuk, itt és ott kettős gymnáziumot kellene állítani. Még egyetemről is álmodozunk, szép aspiratió tárgya az, segít-e e magas célhoz valaki kellőleg, fenn és lenn? Én úgy látom, ma messzebbre estünk az egyetem valóításától, mint ez év elején sejtők. — De az egyetem sem mentő eszme, mert kérdés; lesz-e képes lehelni a tudomány mellett vallásos szellemet. Németország több híres egyeteme egyházpusztító szerepet is vitt, — a hollandi egyetemek is ilyes felé gravitálnak, sőt jó része már uszik az áradattal, nem dajkálja az egyházat. . . . pedig mi magyarok 300 év óta hangoztatjuk: az iskola az egyháztól elválhatlan, az iskolát megtiszteljük az anyaszentegyház „bástyája, veteményes kerüje“ szép nevekkal, — s ha nálunk saját filléreinkkel fentartott iskoláink a tudomány ápolása mellett e hagyományos szent küldetést be nem töltenék, az esetben mindenünk koczkán forog, s a ki velünk egy tálba márt, az emelne ellenünk kezét.

(Folyt. köv.)

Silói.

Az egyetemes tanügyi bizottság működése.

A magyar ref. egyház kebelében az 1858-ik év folyamán megalakult egyetemes tanügyi bizottság, az 1875. év márcz. 31-én tartott gyűlésében kimondotta, hogy olyan szervezettel és hatáskörrel tovább nem működhetik s így fennállása egészen szükségtelenné és feleslegessé vált; más részről azonban élénken érezvén, sőt a ref. egyházra nézve létkérdésnek tekintvén egy oly testület szervezését, mely

az egyes egyházkerületek választott képviselőiből alakulva ref. egyházunkban a tanügyet foytonos figyelemmel a hazai és külföldi hasonmú mozgalmakra, a népiskolától kezdve a legfelsőbb oktatásüggyig minden ágazatában felkarolván, időnkint értekezleteket s összejöveteleket tartana : azon indítványt terjesztette az 5 ref. egyházkerülethez, hogy járuljon egyetértőleg egy egyetemes tanügyi bizottság felállításához ; s az eszme pártolása esetében az egyetemes tanügyi bizottság tagjait is nevezze ki, kik közös tanácskozással egybejövén, maguk dolgozzanak az egyházkerületi önkormányzat fentartása mellett oly részletes tervet és szervezetet, mely szerint az alakítandó egyetemes tanügyi bizottság jövőben működni hivatva lenne.

Bárha ezen indítványt mind az 5 egyházkerület még 1875. évben elfogadta és a bizottsági tagokat megválasztotta is — miután nem volt arra nézve intézkedés, hogy ki hívja össze a tagokat: ezen egyetemes tanügyi bizottság meg nem alakulhatott, mignem a jelen évben a tiszántúli ref. egyházkerület a tagok összehívására a dunamelléki kerület püspökét főt. Török Pál urat kérte fel.

Egyházi közéletünk veterán bajnoka a bizalomnak megfelelőleg már intézkedett az egyházkerületi bizottsági tagok egybehívására nézve s a folyó év és hó 11-én a reformált püspökökhöz intézett megkereső levelében hirül adta, hogy a tanügyi tanácskozások nov. 14-én fognak Budapesten megkezdetni. — És mint vezérírfiúhoz illik, a teendők menetéről is gondolkodott, hogy ha a tagok egybejönnek, azonnal a munkához hozzá kezdhessenek. Meghívó levelében röviden elsorolja, mikre volna szüksége a bizottságnak, hogy munkálkodása biztos és kielégítő lehessen. — „Szükségünk lesz — ugymond — az egyes egyházkerületek által megállapított al- és főgymnáziumi tantervekre, hogy ezeket — felettök szemlét tartva — egybehasonlitsuk. A lelkiismeretes, ügyes és sikeres tanárokon kívül, kik a tanintézet virágzásának főtényezői, alaptényező a tanterv is, mely bölcsen meghatározza a tantárgyakat, azok rendét, sorozatát, mértékét; a tanulók életkorát, képzettségét, felfogását sem tévesztve szem elől. Szükséges lesz birnunk külön-külön a szuperintendenciák részéről a közép- és felsőiskolák igazgatására, rendtartására s fegyelmezésére vonatkozó szabályokat.“

Továbbá „felhivandók a tanárkarok, hogy tetszésük szerint függetlenül a szuperintendenciák által elfogadott tervtől, ők is adhassanak tantervet és órarendet ; — a gymn. szaktanárok pedig, hogy foglalják írásba a szakjukba tartozó, a gymnáziumokban használtatni szokott kézi könyveket ; ismertessék ezeket röviden, hasonlitsák össze tartalmuk és tanmódjukra nézve s állapítsák meg véleményezőleg, hogy ezek közül melyeket ajánlják kézikönyvül használatra s mely osztályokban? Felszólítandók arra is, hogy osszák be tantárgyukat az osztályokra meghatározván mi és mennyi tanítandó a kijelölendő osztályok szerint; egyszersmind adják elő a tanmódszert, melyet legsikeresebbnek tapasztaltak.“

A gymn. igazgató tanárok készítsék el a rendes és segédtanárok névjegyzékét illetékes évi díjjaik kimutatásával s a növendékek számának osztályonkénti megjelölése kíséretében.“

Végre szükséges és kívánatos volna azt is biztosan

tudni és ismerni, „hogy a gymnáziumot fentartó testületek mennyit áldoznak évenként a gymn. fentartására összesen? mennyit fordítanak ebből külön czimen nagyobb mérvű költségekre? Honnan s mi jövedelemből fedeztetnek azon kiadások? mi részben alapítványok kamataiból, tandíjból, egyház vagy község pénztárából? mi a pénztári maradék? Adhat-e többet a gymnáziumtulajdonos testület?“

Imé ezen kérdő pontok mutatják, mily alapon s mily tervezettel szándékoltatik az egyetemes tanügyi bizottság működésének megkezdése. Valójában ref. egyházunkban a tanügy szabályszerű rendezésére nagy szükség van. Önmanunk tegyük azt körültekintéssel, megfigyelve a kor követelményeit és az idők intő jeleit. — Ha egész odaadással, egyetértéssel nem karoltatik fel a tanügyrendezés, nagyon félő, hogy iskoláink ugy hirnévben, mint jelentőségben alább-alább szállanak és elcsenevészednek.

Sikert és áldást az egyetemes tanügyi bizottság működéséhez!

... h . . . l.

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek fejlődése a francziáknál.

(Tizegyedik közlemény.)

(Vége.)

M.-me Necker műve sokat tett a keresztyén eszmék népszerűsítésére a paedagogiában. Még akik bensőleg a rationalismus hívei maradtak, azok is érdemesnek tartották műveiket az evangélium aegise alá helyezni. — Ilyen volt *M.-me de Molin.* egy lausannei felsőbb leánytanoda igazgatója, s még inkább *Aimé Martin*, kinek a „Családanyák nevelése vagy az emberi nemnek nők általi civilizálása“ című műve alig érdemelte a nagy feltűnést, melyet keltett, ha csak ragyogó irályáért nem. Ő ugyan sokszor említi a Jézus nevét s hivatkozik az evangéliumra, de az ő vallása voltaképen még sem egyéb, mint természeti vallás, melynek dogmái és törvényei — De Luc szavaival élve — csak az ember bűnös szívében lelik alapjukat. E vallás szerint: van egy Isten akit szeretni kell, akit az ember önmagában szeressen; az emberben, mint a természetben, minden jó; bárki mit mondjon, boldogtalanság nincs, mert az élet bajainak megvan a magok jó oldala; a halál is jó, mint amely által helyet engedünk másoknak, hogy ők is boldoguljanak; a jó Isten nem büntethet, — azért a jelenlegi élet szenvedéseit nem szabad ugy tekintenünk mint Isten büntetését. Mózes-sel és Szent Pállal tehát *Aimé Martin* sehogy sincs megelegetve. Hasonló gondolkozást árul el *M.-lle H. Faure* műve a „De l' éducation des jeunes personnes.“ *Laurentie*-nak paedagogiai műveiben (1834—1837) a neki batorodott róm. catholicismus szólal fel. Többször figyelmezteti az anyákat, hogy ne adják gyermekeiket oly tanintézetbe, mely nem vallásos szellemben (értsd: papok által) van vezetve. Kívánja tehát mindenek felett, hogy a nevelés legyen vallásos, legyen keresztyéni; de ő más keresztyénséget nem akar ismerni, mint a kath. papságét. Az anyáknak megengedi, hogy gyermekeik előtt Istenről beszéljenek; de már a Jézus Krisztusról és a kegyelemről beszélni — a papok számára tartja fenn. — Külső vallásosság az is, melyet *Gaume* abbé az ő több rendbeli neveléstani munkáiban kifejezett. (Megjelentek 1835-, 1844-, 1851-ben.) Szintén csak hivatalosnak nyilváníthatjuk azon keresztyénséget, mely *Niemeyer* hallei tanárnak „Nevelési elvei“-ben (francziára fordította Loch manu 1835-ben) található, noha bölceleti tartalmassága

mellett figyelemreméltó utasításokat ad a bibliára építendő vallási nevelésre nézve. Belső vallásosság tekintetében jóval feljebb áll ennél az amerikai *Abbot* (fordította a lausannei „vallásos művek” társasága) „Családanyája,” míg a *M.-me de la Rive* „Essai sur l'éducation de l'enfance” (Genève 1837) ismét a rationalismus felé hajlik, noha a „vallásos érzelem” emlegetésével ő is respektálja a paedagogiai újabb irányt.

Nem szabad említetlenül hagynunk *Théry*-t a clermont-ferrandi akadémiái rectort, kinek a jelen század francia paedagogiai irodalmában nagy érdemei vannak. Tudomásunk szerint ő írta meg először a franciaországi nevelés (inkább *oktatás*) történetét; — ő volt egyik főmunkatárs a „Cours complete d'éducation pour les filles” nagy irodalmi vállalatnál, mely a leányok elemi, közép és felső oktatásának tananyagát s módszerét 21. kötetben közrebocsátotta. Egy saját műve pedig a „Conseils aux mères sur les moyens de diriger et s'instruire leurs filles” (Páris 1837—1839) a francia akadémia által a kétezer frankos aranyéremmel lett kitüntetve, mint oly könyv, mely a közerkölcsiségre nagyon áldásos. Éppen ez az, melyről szólni akarunk. A nevelésben *Théry* három időszakot különböztet meg a gyermek, a serdülő s az ifjú kort. Először is vizsgálat alá veszi a leánykák *charakterét* jó és rossz hajlamait; hosszabban időzik az *ösztönök*nél, az *érzékek*nél, az *utánzás szelleménél*, a *nyelvnél*, az *erkölcsi dispozióknál*, *büntetésnél*, *jutalomnál*. Tárgyalja aztán a leányok *physikai* nevelését. Majd a serdülő és ifjú leányok *főtulajdonait* ismerteti a leggyakrabban előforduló hibákkal. Azok orvoslásával. A forrásművek közt, melyekre hivatkozik *Théry*, ott van ugyan a *Miss Hamilton*-é és *M.-me Neckeré* is, de a „leglelkismeretesebb” írók közt legelől említettnek *Locke* és *Rousseau*. E különböző művek hatását s az átvett eszméket elég szerencsével és érdekességgel tudja *Théry* kiegyeztetni. Leányok neveléséről irván, a keresztyéni szellemet nem lehetett megtagadnia, — hiszen a nőnevelés eszméje tisztán keresztyéni eredetű; de okodva kerüli a pozitív hit minden tételét még ott is, hol az anyáknak a vallásos nevelésre osztogat tanácsokat, „az isten eszméjéről” „ez eszme felköltésének eszközeiről” beszél. Észvallás az csupán, mit ő az anyákra akar bízni; a confessiók tanítása majd a papok dolga lesz. A helyett a keresztyéni *alázatosság* helyett ő elégnék tartja a *szerénységet*. Hátrányára van művének a szavak önkényes használása, minők a *tehetségek*, *nevelés*, *oktatás*, *jellem*, *ösztön*. stb.

*Théry*ről szólván le is tehetők tollunkat. Az ő munkája kiváló példánya a jelenkori francia paedagogiai műveknek, melyek minden követelménynek eleget igyekeznek tenni. Találunk még az ötvenes, hatvanas években is könyvet, mely vallásosságra nézve felül áll a *Théry*énél, de a *M.-me Neckeré*t egy sem haladja felül, legfeljebb egy vagy más paedagogiai kérdés fejtegetésében versenyez vele. Igazságtalanok volnánk azonban, ha három n-vezetes szerzőt méltatni elmulasztanánk. Ezek: *Dupanloup*, *Barrau*, *Le Baron de Guimps*, kik az elsőrendű paedagogusok sorában méltán foglalnak helyet. Nem hiányoztak a negyvenes és ötvenes években sem a másod-, harmadrendű írók, nem a fordítók sem. Kiknek csak névleges megemlítésére szorítokunk. Az évről-évre daguló francia paedagogiai irodalom — nem is említve az e szakbeli számos folyóiratot, bizonyosságot szolgáltat, hogy ez úgy s az ide vonatkozó ismeretek iránt mindig igen élénk a közérdeklődés.

Még a harminczas évek végén irtak: *Boger*, *M.-me Si-rey*, *M.-me Gordon*, 1848-ben *Brun* lépett fel egy tisztán evangéliumi szellemű neveléstanál; de már a *Fritz Theodor* straszburgi prot. theologiai tanár műve (1841) ismét a rationalismus elveit hirdeti. Annálkább kielégítheti a keresztyén igényeket *Zeller* kiskönyve, „a kis gyermekek nevelésére adott tanácsok,” mely 1842-ben fordítottatott át francziára, meg az amerikai *Todd*-é, mely 1842-ben jelent meg francia nyelven s a *Mistres Chapone*-é (1846). Gyakorlati érzéket árul el a *M.-lle Lajolais* „Családanyák és nevelő-

nők könyve” (1843). Ő valamint *De Mengin Fondragon* báró is a moralisták iskolájához tartozik. Ezek közé sorolhatók *André Junin* s *Victor Considérant*. — A keresztyéni nevelés elveit igyekeznek népszerűsíteni *Aug. Rochat* az „Esquisse d'une mère chrétienne au milieu de sa famille”-ben (1847) s *M.-me Fullet* az „Education des jeunes filles”-ben (1850) — *M.-me la comtesse Drohowjóska* három kis könyvet irt (1853—1858) a leányok neveléséről a nők befolyásáról, s Európa hirneves hölgyeiről. Ugy látszik az apácák nevelését akarja a közönség becsülésében rehabilitálni. *Gauthey courbevoie* i (Paris szomszédságában) tanítóképezdei igazgató könyve a „De l'éducation ou Principes de pédagogie chrétienne” evangéliumi szellemére nézve egy paedagogiai műnek sem enged, sőt annyiban felette áll valamenyinek, hogy itt már a keresztyén hit tételei is hangsúlyoztatnak s azok paedagogiai következményei szigorúan levonának. E szellem lengi át *M.-me Long* „Lettres á une jeune mère”-jét (Genève 1856) *Pressensé* lelkész paedagogiai tartalmu praedicatióit (La famille chrétienne Páris 1856) *De Margerie* nancyi tanár „De la Famille”-ját (1860). *C. Kilián* „Le guide de la famille chrétienne”-jét (Páris 1868) egyszóval az utóbbi időben megjelent francia paedagogiai művek nagy többségét.

A róm. kath. klérus utóbbi időben csaknem teljesen visszahúzódott a paedagogiai munkásság teréről. Ugy, hogy a klerikális irány barátai szükségesnek látták 1858-ban az 1603-ban elhalt olasz bibornoknak *Silvio Antonionónak* értekezését a gyermekek keresztyéni neveléséről, noha az ma már teljesen elavultnak s tulhaladott álláspontunak mondható, francziára átfordítottatni. Azon küzdelem, mely az iskolák egyházi és világi jelleme felett az egész században folyt, daczára a róm. kath. papság erőfeszítéseinek, a világi párt részére dőlt el. — Elsőben is az egyetem világiasította magát. Az érsekek keze alatt csak a papnöveldek s elemi iskolák maradtak. Ez utóbbiakat is kezdik napjainkban secularizálni. A negyvenes évek végén az orléáni érsek — később az akadémia negyven hallgatójának egyike — *Mgr. Dupanloup* nem vélte méltóságán alatt állónak, ha tollat ragad az iskolák egyházi jellegének védelmére s egyttal megmutatja, hogy a klérus tagjai is értenek a neveléshez. Három kötetes nagy művében a „De l'éducation”-ban lényegileg azt bizonyítja, hogy Franciaország haldoklik, ha ugyan romjaiban is megvan még. Mindezért a felelősség a nevelést illeti, mely egyiránt kárhuzatos a családban, az elemi iskolákban, a collegiumokban és feljebb. Igen, kárhuzatos, veszélyes, gyászos; mert egészen a laikusok kezében van. Akarjuk, hogy Franciaország újraéljen, hogy ismét elfoglalja az első helyet a nemzetek közt? Ennek csak egy módja van: a papság általi nevelés. Hivatkozik saját tapasztalására, melyet kis gyermekek nevelésében szerzett. Magasztalja a gyermeksziv egyszerűségét, tisztaságát, mely igenis képes a vallás befogadására, mert azt még önző érdekek nem zárták el az igazság elől. Másfelől nem tagadja, hogy gonosz hajlamok is mutatkoznak a kis gyermekeknek. Annálkább sietni kell ezek kiirtásával. Ő huszonöt éves tapasztalás után arra a meggyőződésre jutott, hogy tisztelni kell a gyermekeket „e hatalmas lényeket, kiknek tehetségei oly szabadok, oly erősek, oly legyőzhetlenek.” — A vallás, melynek hiányát érzi a nevelésben *Dupanloup*, nem más mint a kultusz. Elragadtatva írja le, mily csodás felfogást tapasztalt szegény gyermekeknek is — a hit titkai iránt, — kiket catechismusra tanított. Helyesen mondja, hogy midőn az oktatásban istenről, vallásról, lelkiismeretről van szó: mindenkifelett *szeretni* kell. Egyike a könyv legszebb részeinek az, hol a nevelés és oktatás közt különbséget tesz. „*Nevelni* — ugymond — annyi mint fejleszteni a tehetségeket; *oktatni* annyi mint ismereteket közölni. A nevelés fejleszti a lelket; az oktatás a szellemet táplálja. A nevelés emberekké, az oktatás bölcsökké tesz. A nevelés a cél; az oktatás csak egyik eszköze. A nevelés tehát magasabb, mélyebb és kiterjedtebb, mint az oktatás. A nevelés egé-

szen felőleli az embert; az oktatás nem s mindamellet — teszi hozzá — nálunk ötven év óta az oktatás minden; a nevelés semmi!"

Theodore-Henri Barrau egész sereg paedagogiai műnek az írója, melyek közül a „Du rôle de la famille dans l'éducation“-t az akadémia jutalommal tüntette ki. Barrau volt éveken át szerkesztője a „Manuel général de l'instruction primaire“-nek a jelenleg is virágzó paedagogiai közlönynek. Büszke francia, kit nagyon tud bántani az a feltevés, hogy a francia nemzet valamiben más népre szorulhatna, például nevelési eszmékben a németekre. Tollát egyenlő könnyűséggel és biztossággal forgatja a socialismus s a klérus tulkapásai ellen. Mint paedagogiai író a mérsékeltbb rationalistákhoz tartozik. Az erkölcsi nevelésre adott utasításaiban sok új és sok egészséges gondolat van.

Roger de Guimps báró, kivel ismertetésünket befejezzük, Pestalozzi tanítványa, mint ezt „La Philosophie et la Pratique de l'éducation“ jából (Paris 1860) megítélhetjük. De nemcsak az oktatásban tudja alkalmazni Pestalozzi elveit, ugyanazon nemes lelkesedés beszél belőle, midőn a nevelés egyéb feladatáról szól is, mint mesteréből, sőt az ő vallásossága mélyebb és keresztyénibb mesterénél. „Egyedül az evangélium ismertetheti meg velünk — mondja *de Guimps* — a mi erkölcsi nyomorúságunkat, s mutatja fel nekünk az istenembert, ki kegyelmet szerez számunkra az ő vérének, szenvedéseinek s gyalázatának árán. Kevesebbel nem lehetne megilletni a mi szívünket, hogy elvonja azt a földtől s istennek szentelje. Imhol amit a bölcsészet nem tudott felfedezni. Imhol ami a keresztyénségnek azon erőt biztosítja, mely más vallásokban hiányzik . . . Ez tehát a keresztyén szellemben van, hogy fejleszteni kell a vallási irányt a lelkek vigasztalására, megszentelésére, megváltására. S az anya, ki azt akarja, hogy gyermeke isten szeretetében növekedjék, tartozik megismertetni vele Jézus Krisztust az ő megtartóját és barátját. A vallásos tehetségek kifejlesztése s az evangélium ismerete nem mindig elégségesek, hogy igazi keresztyénné tegyenek; az ember szíve nem indíthat meg valósággal Jézus áldozata által, csak ha saját erkölcsi nyomorát s a megváltás szükségét érzi. . . .“

Keresztyénibb szavakkal keresve sem végezhettem volna be ismertetésemet, melynek hosszadalmasságaért a türelmes olvasótól szívesen kérek bocsánatot.

Dr. Bihari Péter.

A vasárnapot megszentelő helvét társaság keletkezése, első működése és fejlődése.

Lombárd Sándor bankár urat, a mondott társaság dérék elnökét a hozzá e f. évi május hó 12-én Genfben küldött levelemben arra kértem fel, hogy társaságuk alapszabályaiból egy példányt legyen szives nekem megküdeni, hozzá tevén, hogy ezt azért kérem, mivel ama szabályokat valamelyik egyházi lapunkban megismertetni akarom. Erre Lombárd S. urtól még azon május hó 27-kén a kért egyfüzetke helyett hét nyomtatványt vettem. Ezen hét nyomtatvány közül négy röpirat, melyek közül egynek czime: „A vasárnap kérdése, a vasárnapot megszentelő társaság első megalakulása alkalmából.“ Páris és Genf. 2-ik kiadás. 1863. S ez mint czime mutatja, a társaság keletkezését, első munkálkodásait fejlődését stb. adja elő, nagy 8-adrétű sűrű nyomatu 28 lapon. A másik 48 lapon „A vasárnap és a társadalom.“ Lombárd Sándortól; hatodik kiadás, Genf. 1878. A harmadik: „A vasárnap; szózat mindenkéhez.“ Genf. 1878. A negyedik: „Az egész világ barátja.“ Páris. E két utóbbi nagyon kicsiny füzet. Ezeket kivül van két külön iv s min-

denik a nemzetközi szövetség szabályait — egyik a belső, másik a külső szabályokat — foglalja magában. A hetedik nyomtatvány pedig a „Bulletin Dominical“ ez évi februáriusi 11 és 12-ik együttes száma. — Ezt, egyéb érdekes cikkei mellett, valószínűleg azért küldte meg L. S. ur, mivel abban „Magyarország“ című rövid cikkben a helvét társaság mult évi munkálatainak az Evangyéliomi Prot. Lap mult évi öt utóbbi számában általam lett ismerttetése van nagy méltánnyal felemlítve.

Ezen iratok közül ránk nézve a legfontosabb, nem a két rendbeli szabály, a melynek mi most — midőn a vasárnap megszentelése céljából még csak akarunk vagy próbálunk talán alakítani társaságokat — igen kevés vagy éppen semmi hasznát sem vehetnénk; hanem a legelől jelzett, melyben az illető társaság nem hivatalos kezdeményezés vagy utasítás és így némileg mintegy kényszerített, hanem teljesen önálló független előállása, alakulása, majd első működése s további fejlődése van lerajzolva.

Már ezen iratokat, vagy legalább egyelőre a legkiválóbbakat, mindenek felett pedig a legelől említettet — mert hiszen éppen azért kértem — szükség lett volna e becses lapban mindjárt, a dolgot egészen megvilágító kivonatban, megismertetni. És e lapok nagyon tisztelt szerkesztője, kéresemre, tudtomra is adta, hogy az ismertetések közölni fogja. Azonban, minthogy e lap nagyon szűktere és a beküldött cikkek nagy sokasága és terjedelmes volta miatt, némely beküldött szerény cikkekre nagyon nehezen vagy éppen nem is kerül a sor: valóban nem nagy kedvem volt az ismertetés irására, s így el is maradt mindeddig.

Azonban most midőn a főt. konvent határozatilag kimondja és így mintegy kötelességül teszi vagy ajánlja, „hogy az egyházkerületek s társulatok lépjenek összekötetésbe a vasárnap megszentelésére alakult külföldi társaságokkal, tanulmányozzák azok intézkedéseit, működését,“ s ennélfogva nagyon hiszem, hogy az igen tisztelt nt. szerkesztő ur az ide vonatkozó tanulmányok közlését, ama művek ismertetésében mihelyt csak lehetséges megteendí: egész készséggel fogok ama művek, mindenekfelett a nekünk éppen legszükségesebbnek: — „A vasárnap kérdésének“ oly módon való ismertetéséhez, hogy abból az, amit a főtiszt. és nagymélt. konvent határozata végén ajánl: a külföldi társaságok intézkedései s működései [szinte egészen felfoghatók s megismerhetők legyenek. Ezért amit a műben lényegesnek tartok, mind előadom, ugy azonban, hogy az ismertetés, ne fordítás — mert akkor terjedelmes volna miatt — e lap talán nem is közölhetné, hanem csupán a dolgot teljesen felmutató kivonat legyen.

A többször említett mű: „A vasárnap kérdése,“ három szakaszra oszlik. Az 1-ső tárgyalja „A vasárnap megszentelésére Genfben alakult társaság eredetét.“ — A 2-dik: „A társaság első működéseit,“ — a 3-ik pedig: „a műnek Genfben és egész Helvéciában való fejlődéséről és jövőjéről szól.“ — Ezek után jön: *A genfi társaság elveinek előadása* (exposé). Erre L. S. ur nagy súlyt fektet.

Végül jön egy jegyzet a szombatáról, és az ügyre vonatkozó könyvek hirdetése.

Az első szakaszt megelőzi a műnek kiadására indító okok előadása, miszerint a mű az Evangyéliumi Szövetség ángol választmányának felhívására készült és Londonban a

társaság ülésén felolvastatott s némely angol lapokban közététett. Később a vasárnap megszentelésére Genfben alakult társaság egyik évi ülésén is felolvastatott.

Jóllehet — mond az író — ez emlékirat a britt közönségre való tekintetből iratott, — de megösmertetvén a műnek keletkezését — hasznos lehet az közöttünk (a helyvéták között) is azoknak, a kik a vasárnap megtartása iránt érdeklődnek, és azon külföldi barátainknak, kik ugyan e célra törekeshetnek. Majd áldást kér a műre s kijelenti az író (nincs megjegyezve), hogy bár a választmány helyeslésével jelent meg a mű, de tartalmáért egyedül ő a felelős.

ELSŐ SZAKASZ.

A vasárnap megszentelésére Genfben alakult bizottság eredete.

Az Evangyéliomi Szövetség 1861-ben tartott ülésein a jelenvolutakra igen nagy benyomást tett egy emlékirat, mely a beszédek egész sorozatát nyitotta meg. S az emlékiratot Godet neuchатели tanár olvasta, ki missziószerű beszédében figyelmeztette az akkor egybegyült keresztyéneket, hogy azon főkérdéseknek, melyek tisztára derítését a szövetség célul tűzte ki, egyike szoros viszonyban van „az urnapjához és az annak megszentelését biztosító legjobb eszközökkel.“

Ennek bebizonyítása, melynek hatása Genfben és környékén mindjárt érezhető lett — a keresztyéni öntudathoz tett ezen figyelmeztetés, s az ezt követett beszédek ereje az, melynek köszönhető, Isten után, a vasárnap megszentelésére irányult mozgalom és a Genfben alakult társaság.

Igen; alig hangzottak el ama szavak: néhány barát mindjárt közölte egymással az érzett benyomást s így szóltak: „*munkára kell tenni kezeinket.*“

A figyelmeztetés, a felhívás Genfben mondatott ki, Genfben kellett adni arra az első feleletet.

És erre — mond a szerző — az ő kedves hazájokban igen nagy szükség volt. S itt elősorolja a sok kéjvonalokat, zajos ünnepélyeket, gyülekezéseket, köz- és magánmunkákat, melyek vasárnapokon rendre folytak és a melyek az idegeneket is megdöbentették. Szomorú és különös látvány — mond a szerző — a reformáció egyik, vallásos életéért tisztelt bölcsőjére nézve; de még szomorúbb, ha meggondoljuk, hogy az evangyéliom barátai által adott példa mint bátorítja fel a világiakat az Urnapja vétkes elhagyására.

Ezt érezvén, még az ülések folyama alatt néhány genfi egyén, a szövetség tagjai, egyesültek oly célból, hogy a vasárnap megszentelésével foglalkozzanak.

Az e közben lefolyt néhány nap után, kevés idő múlva, az ezen munkát elkezdett személyek egybegyültek. Az értekezletek egymást érték. Szó volt egy valóban tövises és kényes munkáról: össze kellett egyeztetni azon elveket, melyek a nélkül hogy az Urnapja megszentelésétől és a hetedik nyugalmi nap intézményeinek örök állandóságától eltérnének, különböznek még is azon szerepre nézve, melyet a negyedik parancsolat, a vasárnap kérdésében viszen.

Némelyekre nézve a kiindulási pont feltétlen; mások azt az evangyéliomi szabadság jogaira és azon helyekre való tekintetből nézték, mely helyeken az Ur, eltörülvén a zsidó istenuralmat, bevezette a szeretet és kegyelem új

szövetségét, és a hol a betű helyébe tétetett szellem a törvénytörő eljárás helyére lépett. (Márk. 2: 27, 28. Rom. 8: 20. stb.)

Nem lehetett megoszolni a kezdetnél, és — egy értelemben az alapra nézve — oly szerkesztésre kellett jutni, mely a két nézpontra kibékítse. Ez annyival szükségesebb volt, mivel ezeket együttesen el nem fogadván és kizárólag a negyedik parancsolatra helyezkedvén, egy a szomszéd városban alakult társaság nagyon gyenge hatásává lett és felszólalásokat s ellentörekvést idézett elő, melynek hamis befolyása érezhető lett még a román Helvéczia keresztyénei között is.

Tehát először is egy kettős igazságot kellett megállapítani: a nyugalom napja intézménye előbbi a törvénynél, az egy oly jótétemény, melyet Isten az Ádám személyében az egész emberiségnek akart biztosítani; a honnan foly, hogy senki sem hagyhatja azt el a nélkül, hogy testét s lelkét veszélyeztetné, és hogy meg ne sértse a szeretet törvényét, vétkezvén az által embertársa lelkiismerete és jogai ellen.

Másodszor meg kellett állapítani, hogy Isten által kezdetben megtétetvén ezen a negyedik parancs kiadásáig többé-kevésbé megtartott intézmény, az a mózesi törvény által csupán megerősített.

Végre, hogy a vasárnap, a Jézus Krisztus feltámadása következtében a szombat helyébe tétetvén s azután nyugalmi napul választatván, eleget teszen mind a kezdeti rendeknek, mind a parancsoknak; megvalósítja az isteni gondolatot, megállapítván minden emberre nézve a jogot, következőképp a kötelességet is, hogy megtartsa a nyugalom e napját.

Ki kellett jelölni azon határokat is, melyeket Urunk és utána apostolai, a megtartásra nézve megállapítottak és ki kellett mondani, legalább elvben, hogy vannak esetek, melyekben a lét parancsoló szüksége s a szereteti kötelesség nem kevésbé mint a keresztyéni szabadság jogai is azt módosíthatják, csak hogy ez az ő nevében s az ő szolgálatára tétessék.

Végre letétetvén az alapok, ki kellett fejteni azok gyakorlati következményeit, ajánlván mindeneknek, kik azok igazságáról meg vannak győződve, hogy vizsgálják meg e tekintetben eljárásaikat, hassanak magukra; azután igyekezzenek maguk körül visszaállítani a nyugalom napja iránti tiszteletet: egyesülvén azokkal, kik hasonló meggyőződésben vannak, hogy közösen törekedjenek a szent naphoz kötött kötelek és szabadalmak ismerését terjeszteni.

Ezek a fővonások, melyeket itt elő kellett adni, és — mond a szerző — bár az elfogadott szerkesztés kétségen kívül javítható, nekem úgy látszik, hogy az legalább meghatározza a főpontokat és hogy az mindkét vélemény követeléseinek eleget teszen.

Könyves János.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Tanfelügyelői jelentés.

„Van még Debreczenben egy, a népoktatás körébe tartozó magasabb tanintézet is,“ a tanítóképzede, mely lehető legnagyobb gondozással, ügyszeretettel és jóakarattal vezet-

tetik." Tanított ebben az intézetben 3 rendes, 1 segéd- és 3 melléktanár, összesen 7 tanerő; az intézet kiegészítő része a IV. osztályu gyakorló iskola.

Az intézet elég jól van felszerelve taneszközökkel, de azért a hiányok pótlására folytonosan nagy figyelem és gond fordítatik. A múlt évben is 135 frt 82 kr lett a rajz, földrajz, történelem és természetrajz tanításához szükséges taneszközök beszerzésére fordítva.

A növendékek létszáma az iskolai év kezdetén 116, végén 93 volt; tanulási előmenetelre nézve kitűnő lett 5, jeles 14, elegendő 41, nem elegendő 2, szigorlatot nem tett 2, ismétlésre utasított 22. Tanítóságra bocsátott 2, el-távozott 25, meghalt 1, elutasított 1.

Az eltávozottak nagy száma részben onnan származik, hogy az egyes egyházak az egyházkerület ide vonatkozó intézkedése ellenére a tanárkar tudta és kibocsátása nélkül fogadják be a növendékeket tanítókul, a mi mindenesetre nagy hiba; de keletkezik abból is, hogy a tanítói pályára nagyrészt igen gyarló készülségű növendékek lépnek, kik nem lévén képesek — midőn a nagymérvű temetési szolgálat által is el vannak foglalva — a tantárgyakban kellő előhaladást tanusítani, az év bezárása előtt haza mennek. Ugyancsak a szellemi éretlenséget mutatja az ismétlésre utasítottak nagy száma is. A tanárkar nem új játékot az osztályozásból, mert így többet ártana az oktatásügynek, mint használna. A tanári elnézés káros visszahatást szülne a jobb tehetségűek szorgalmára is. Az adott körülmények közt elérhető alapos készülségű tanítók felelhetnek meg csak a kor kívánalmaival megegyezőleg hivataluknak.

Tanfelügyelő ur „örömmel győződött meg arról, hogy a debreczeni ref. képezde kitűnően megfelel feladatának és rendeltetésének azért, mivel növendékeit hivatásuknak öntudatos megismerésére és az iránt lelkesülni tudásra s a mellett önzéstelen emberszeretetre, önmunkásságra neveli és őket a céljaik eléréséhez szükséges tudományokra megtanítja, azoknak mikénti megtanítási módjára alaposan képezi."

A tanárok eljárására és működésére tett ez elismerő nyilatkozat mellett azonban van hiány az intézetben, melynek orvoslására javaslatot tesz. E javaslatot egész terjedelmében közöljük, nemcsak azért, mert minden pontjában és tételében helyesnek tartjuk, hanem azért is, mert az ott elmondott indokok egy részét ime a körülmények egész véletlenül oly hamar igazolták, a mennyiben intézetünk segédtanára Orosz István a turi gimnázium egyik állandó tanszékére választatván el körünkben eltávozott, és helyére intézetünk oly alkalmas segédtanárt, a ki a megüresedett tanszék minden tantárgyát elvállalta volna, nem nyerhetett. A tanfelügyelői jelentés ide vonatkozó része a következő:

„Midőn egy részről örömet fejezem ki a felett, hogy a tiszántuli ref. egyházkerület az általa több év előtt lélekemelő buzgósággal és lelkesedéssel megalapított tanítóképezdét atyai gondoskodása és tanárainak lelkiismeretes, ügybuzgó és eredményes munkássága által korán virágzásra emelte; — másrészt ezen virágzásnak mennél állandóbbá tehetése végett nem óhajthatom eléggé, hogy az elébe kitűzött magasabb cél legbizonyosabb elérése szempontjából még két, de legalább is egy rendes tanári székkal láttassék el. Jól tudom, hogy ez régi terve a főtiszteletű egyházke-

rületnek, de ezen nemes szándékának kivételében az anyagi körülmények akadályozták; s ezen oknál fogva kénytelenített egyelőre segédtanár alkalmazása által segíteni a szűkségen, mely ideiglenes intézkedése még a legközelebbi tanévben is érvényben volt: a mennyiben a német nyelv, a természetrajz, földrajz tanítására egy segédtanár volt alkalmazva. Az ily segédtanár azonban bármily készülséggel bírjon is, nem érdeklődik egy a tanintézet ügyei iránt, mint az állandó tanár, nem tudván, hogy mely perczen szólíttatik el az intézetből; de az ily segédtanári rendszer mellett az intézet sem biztos arról, hogy mindig képzett egyéneket nyerhet-e. A legfőbb baj pedig az, hogy a segédtanárok többnyire akkor távoznak el, midőn már tanítási gyakorlatuknál, módszeres tanítási ügyességüknel fogva az intézetnél sikeresen és gyümölcsözőleg működhetnének. Mindezen okoknál fogva az intézet érdekében nem lehet eléggé óhajtani, hogy a német nyelv, természetrajz és földrajz tanítására mielőbb egy rendes tanszék állíttassék fel. Továbbá a tanintézetben jelenleg a művészeti tantárgyak és a testgyakorlás 3 oly melléktanár által taníttatnak, kik a főiskolai gimnáziumban és más tanintézetekben is működnek s így természetesen megosztott idővel foglalkoznak; épen azért a tanítóképezdét és annak ügyét kiválólag magokénak nem tartják, miért is ezek tantárgyainak tanítására is egy rendes tanszék felállítása volna kívánatos, különösen pedig óhajtandó, ha azt a körülmények megengednék, oly rendes tanári szék föllállítása, melynek tárgyai a zene- és rajztanítás volnának."

Ime egy tér, melyen javítást és alkotást parancsolnak a körülmények. — Nem egyházi hatóságunk tagjától, hanem állami hivatalnoktól ered a figyelmeztetés, illetőleg intés, de ő felekezetünk tagja, ki vallásáért és egyházáért buzgó érdekeltséget és szeretetet tanusít. A fentebbi indítványa is főként vallásos lelkiületéről tesz fényes bizonyosságot. Ismeri ő kétségkivül, hogy igen sok téren van tenni való az egyházi életben; sokfelé és sok dologra szükséges a hívek áldozatfillére: de látja azt is, hogy a teendők egymásutánjának alapos felismerése és a lépésenként való biztos haladás vezet az egyházi élet szép jövőjéhez; ezért rá mutat a legfőbb dologra, az alapra, melyen az épület szilárdsága nyugszik, sürgeti annak az intézetnek erősítését, mely a felekezethez tartozókat, még pedig „az akadémiát és gimnáziumot fentartó egyháztagokat" van hivatva közvetve nevelni. Miként a reformáció századában, úgy ma is a népoktatás ama szegletké, mely első helyen erősítendő. Azért erős a meggyőződésünk, hogy a mi szeretett főpásztorunk, kit nemcsak emberbaráti nemes szívéért, hanem az összes tanügy iránti meleg érdeklődéséért, magas szellemi tehetségével kivívott eredményeiért szívünkben tisztelünk, bölcsességével megtalálja az utat és eszközt arra nézve, hogy főként az ő közreműködésével felemelt népoktatási intézet szép épületére a tetőzet is felrakassék.

A d a k o z á s

Nyíri Péter emlékére.

(Folytatás.)

1. Papp Gábor érmelléki esperes 2 frt. 2. Tóth Miklós szentmihályi lelkész 5 frt.

